

ÖĞRETİCİ VE EĞİTİCİ EDEBİYAT ÜZERİNE BİR DENEME

Zeki KARAKAYA*

Öğretici edebiyat denince aklımıza eğitim bilimlerinde kullanılan *didaktik* kelimesi gelir. Bu kavramı ilk anda edebiyatla bağdaştırmak zor görünmektedir.

Bilindiği gibi edebiyat kavramı bugün çok geniş bir anlam yelpazesine sahip olmuştur. Günümüzde edebiyat üç farklı anlamda tartışılmaktadır: Yazılı olan herşey, bir toplumun duygu ve düşüncelerini veya kültürünü yansıtan eserler ve de edebî estetik değeri taşıyan (imaginative) eserler.¹

İnsan sosyal bir varlık olarak *beşikten mezara* öğrenme süreci içerisinde dir. Her sosyal bilimin de öğreticilik özelliği vardır. Öğretici edebiyattan kastedilen *doğrudan* veya *dolaylı* yoldan öğretici olan, yani bilgi veya düşünce veya davranışı yönlendirici içerik taşıyan, her türlü edebî teknik ve anlatım özelliklerinden yararlanan (dil sanatları, mecazlar, kafiye mısra vs) özel bir alandır.

Bu edebiyatı değerlendirirken önümüze çıkan sorun edebiyatın tanımından kaynaklanmaktadır. Edebiyat kavramını kullananların, onu ne anlamda kullandıklarını açıklamaları faydalı olacaktır. Böylece kavram kargaşasına neden olan gerekçeler de ortadan kalkmış olur.

Eğer biz edebiyatı dar anlamda sadece estetik bir olgu ya da kurgusal metinlerin özel bir biçimi (eğilimsiz, güdümsüz ve soyut) olarak ele alırsak, öğretici edebiyatı kabullenmek çok zordur ve bu estetik edebiyatla çelişir. Öğretici edebiyat, aynı zamanda belgesel veya gerçekçi olan edebiyattan farklıdır. Buradaki amaç, eserde verilen içeriğin alıcı tarafından hayata geçirilmesinin düşünülmesidir.

Öğretici edebiyat, tarihî gelişim süresi içerisinde mahiyet ve işlevinden dolayı edebiyatın içerisinde yer almış, zaman zaman da ayrı sınıflamalara tabi tutulmuştur.²

İlk yazılı metinler olarak kabul edilen kutsal kitaplarda *kutsal söz* (scriptura) öğretici metinler (kıssalar) yer alır. Antik dönemlerde kaleme alınan klasik eserler (*Vergil, Platon, Aristo*), bunların hepsinin temelinde *yararlı olma* ve *gerçekliklerin* aktarılması vardır. *Aristoteles*, öğretici edebiyatın insan davranışlarının ve ilişkilerinin edebî karakteristik taşıyan anlatım ile taklit (mimesis) edilmesi olarak görür.³

* (Yard Doç. Dr.) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi.

¹ Armin Paul Frank, "Wozu Literatur an der Schule", in: *Literatur im Unterricht*, Wilhem Fink Verlag, München 1979, s. 107

² Bernhard Sowinski, "Didaktische Literatur", *Handlexikon der Literaturwissenschaft* 2, (yay. Diether Krywalski), München 1984, s. 90

³ Bernhard Sowinski, a.g.y., s. 90

Rönesans da edebiyata *humanae litterae*, daha sonra *belles lettres* veya *lettres munaines* gibi isimler verilmiştir. 18. yüzyılda "literature", "literatur" adı altında tarih ve felsefe yazını kapsamında *değerli* olan anlamında kullanılmıştır. 18.Yüzyılın ikinci yarısında edebiyat, *estetik* felsefenin kaynağı olarak algılanmasıyla *güzel* (imaginative) olarak ele alınır. Edebiyat bu zamana kadar *dulce, utile* kavramlarına dayanan, belirli bir kullanım amacına yönelik ve *pure didatik* (*öğretici*) olarak değerlendirilmiştir. Kant'ın, *güzel, iyi, gerçek ve faydalı* kavramları arasında ilk defa ayırımı *Kritik der Urteilskraft* (1790) adlı eserinde ortaya koymasıyla beraber, edebiyatta önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Edebiyat 19.yüzyılda geniş anlamda *yazılı olan her şey* anlamında kullanılır.

Daha sonra edebi devirler içerisinde de ağırlıklı olarak *öğretici edebiyatın* yer aldığını biliyoruz. 20. yüzyılda öğretici edebiyatın önemli temsilcilerinden birisi *Bertholt Brecht*'tir. Bu bağlamda Brecht'in *epik tiyatrosu* çok önemlidir.

Bugün için artık böyle bir edebiyatın varlığını reddetmek, gereksiz görmek, veya hafife almak mümkün değildir. Yapılması gereken onun bilimsel yerini tesbit ederek bir katagoriye sokmaktır. Bunun için *öğretici olan içerik, biçim ve üslup özelliklerinin* ortaya konması faydalı olacaktır.

Güncel Hayatımızda Edebiyat

Artık edebiyat ifadesinin kullanımı hakkında daha fazla şeyler söylemek mümkündür. Edebiyat insanın sosyal yaşamı ile doğrudan ilgilidir ve ilgili olduğu bağlamların açıklanması gereklidir. Biz edebiyatın pratik yansımalarının ve sonuçlarının yeterince ele alındığı kanısında değiliz.

Kuramsal edebiyatın ötesinde uygulamalı edebiyatta eserlerin kullanıcısının, alımlayıcısının devreye sokularak, edebiyat incelemelerine işlerlik ve işlev kazandırılmıştır. Belki böyle bir inceleme metodunun, kuramsal edebiyat bilimciler açısından sakıncalı olacağı düşünülebilir, fakat çok hızlı gelişmeye tabi olan dünyamızda, edebiyat biliminin de yerine getirmesi gerekli olan işlevler olsa gerek.

Bugün artık sanat ve edebiyatta hedef; alıcıların ideal seçilmiş kişi ve gruplar yerine, hiç bir sınır ve sınıf tanımayan her türlü okuyucuyu kapsamasıdır. Aksi takdirde edebiyat sınırlı koşulların ve kişilerin efinde soyut kalacaktır. Bilimsel çabaların amacı var olan gerçeklerin adını koymak, sınıflamaya tabi tutmak ve gerekli verileri tesbit etmektir. Bu nedenden dolayı yaygın alıcının veya geniş halk kitlelerin benimsediği edebiyatın mutlaka önemsenmesi gerekmektedir.

Edebiyatın güncel hayat ile bağlantısını, pratik hayata neler kazandırabileceğini; kısacası edebiyatın yaşantıdaki yerini, rolünü iyi bilmemiz gereklidir. Gerçi belirli zaman diliminde belirli kişilerle yapılan bazı anket çalışmaları vardır, bunlar basım, yayım ve dağıtım ile ilgili çalışmalardır, fakat yeterli ve belirleyici değildir. Buradaki temel espri okuyucu, seyirci ve dinleyicinin alımlama verilerinin değerlendirilmesidir.

Bir kısım eleştirmenler edebiyatın yaşantımızdaki işlevini ve alımlayıcının yaşantısı ile edebiyatın değerlendirilmesine karşı çıkmaktadırlar. Bu bir anlamda edebiyatın iletişimsel rolünü kabul etmemek demektir. Edebiyatın güncel hayattaki rolünü araştırırken, edebiyat ile güncel hayatın bağlantısı, edebiyatın içinde ve dışındaki bir çok sorunun ele alınması gerekmektedir. Ede-

biyat kavramı, mahiyeti, işlevi, amacı, yani edebiyat hakkındaki her türlü bilgilerin kullanım ve yönlendirmesinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Ayrıca insan güncel hayatta nasıl, ne zaman ve niçin edebiyatla bağlantı kurar? Eser seçiminde hangi faktörlere dikkat edilir? Okumak, anlamak ve yorumlamak eylemi nedir? Okurun hangi davranış, duygu ve düşünceleri edebi esere dayanır? Okunan eserin iletişime katkısı nedir? gibi daha bir çok soru sorulabilir.

Bu soruların hem edebiyat sosyolojisi, hem de edebiyatın sosyolojisi ile ilgisi vardır. Buna göre sorulması gereken soru: Edebiyat toplumsal olayları mı belirler? veya toplumsal olaylar edebiyatı mı belirler? Bu sorulara cevap verebilmek ve bir çok bağlamın ele alınması için göstergebilimden ve sosyoloji teorilerinden yararlanmak gereklidir. Edebiyat içerisindeki güncel toplumsal olayların ve güncel hayattaki edebiyatın açıklığa kavuşması için bazı sınırların çizilmesi, diğer taraftan da bazı ölçüt ve kriterlerin belirlenmesi gereklidir.

Her şeyden önce kişinin edebiyatla bağlantısını ve boş zaman olgusunu ele almak gereklidir. Burada ele alınacak kişilerin, doğrudan edebiyatla ilişkisi olmayan, yani aktif görev ve mesleki icraatı olmayan alıcılardır. *Kenneth Robert* sosyologlar tarafından boş zaman mevhumunun yeterince araştırılmadığını belirtmiştir. Boş zaman ve boş zaman meşguliyetleri, boş zamanın yapılandırılması hakkında bilgiler bizim açımızdan önemlidir. Edebiyatın bu kapsamda yerini tesbit edebiliriz.

İşte bu noktada eğitim devreye girmektedir. İnsanlar güncel hayat süreci içerisinde sistemli yaşamayı aile, okul ve toplumda yaygın ve örgün eğitim aracılığıyla almaktadır.

Edebiyat ve Eğitim İlişkisi

Eğitimin amacının insanlarda, sosyal hayata ve zamana uygun davranış değişikliği sağlamak olduğunu biliyoruz. Eğitimin işlevinin ise, insanları bu amaç doğrultusunda etkilemek ve dolayısıyla yetiştirmektir. Eğitim, insanın düşünme, yorumlama ve üretme özelliklerinden yararlanarak, güzeli, faydalı olanı buldurur.

Edebiyat sözcüğü köken olarak *edeb*, yani *terbiye* ve *eğitim*den gelmektedir. Edebiyatla eğitim arasında sıkı bir bağ vardır. Eğitimciler edebiyatın doğruyu, güzeli ve faydalı olanı vermesiyle eğitim açısından güdümlü tarafını incelemişlerdir. *Cahit Kavcar*, insanla uğraşma bakımından bu iki dalın birbirlerini tamamladığını, çünkü her iki bilim dalının konusunun insanın yeryüzündeki serüvenlerini, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkisini, sağlıklı bir yaşam özlemini dile getirmek olduğunu söylemektedir. Kavcar'a göre sanat "*kalpten kalbe giden en sıcak, en dolaysız ve en sağlıklı araçtır*". İnsanları iyiye, güzele ve doğruya yönlendirmek, güzellik duygusunu geliştirme ve toplumun ilerlemesi yolunda hizmet etme, sanatın temel işlevleri arasında yer alır. Yazar bu görevini bazen iyiyi, bazen de kötüyü sergileyerek veya canlandırarak yerine getirir. Vereceği dersi emir ve yasaklarla değil, yaşantı, telkin, sezgi ve estetik yoluyla verir. Bu yönüyle, sanat genel anlamda eğitimin bir organı ve aracıdır.⁴ Son zamanlarda yapılan a-

⁴ Cahit Kavcar, Edebiyat ve Eğitim, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak.,Yayıncı, Ankara 1982, s.2

raştırmalarda insan eğitiminde *duygusal zekanın* önemine dikkat çekilmiş ve bu noktada edebiyatın işlevi yeniden ele alınmıştır.⁵

İnsan eğitimi kişilik gelişimine dayanmaktadır. Bu da insanın çok çeşitli alımlamalar sayesinde, düşünme ve davranış değişmesini ve geliştirmesini sağlar. Bu özellikler edebiyatın işleviyle bağdaşmaktadır, çünkü edebiyat, yaşanan, duyulan ve düşünülen her şeyi en güzel ve etkili bir biçimde ortaya koyma sanatıdır.

Edebiyat ile eğitim ilişkisi sistemli bir yaşam çerçevesinde ele alınabilir, tesadüfî ve rastgele bir yaşam varsa onu her hangi bir sınıflamaya sokmak oldukça zordur. Bu konuda devletler kendi toplumsal yapılarına göre vatandaşlarını yetiştirmektedirler. İstatistiki verilere bakılırsa ulusların gelişmişlik düzeyi okuma alışkanlığı ile paralellik gösterdiği görülür. Çünkü okuma alışkanlığı bir insan ve toplum için üreticiliğin ön koşuludur.

Bir okul içerisinde sınıftan sınıfa ve öğrenciden öğrenciye farklılıklar görürsünüz: çok eser okutulan sınıfların okuma alışkanlığını elde ettiklerini ve bunun da bireysel başarıya yansıdığını tesbit edebilirsiniz.

Okuma alışkanlığının edebiyatla ve edebiyat eğitimi ile doğrudan ilgisi vardır. Edebiyat eğitimi içerisinde okumayı sevdirmek esastır; Yazar, eser seçimi, metin okuma ve inceleme metodları vs burada önemli faktörlerdir. Kısaca edebiyat eğitimi ve öğretiminin sorunlarının, edebiyatın güncel hayattaki bağlamı ile ele alınıp teorilerin geliştirilmesi şarttır.

Boş zaman olayının analizi, metin tüketimiyle ilgili olduğu için, bazı hususlarda yardımcı olacaktır. Örneğin reklam metinlerinin etkisi hakkında bilgi sahibi olunabilir. Reklam metinlerin boş vakit meşguliyeti olarak alıcının eğilimleri ve angajelerine göre kurgulanmaktadır. Metin çeşitlerinin, hangi metinlerin alıcı tarafından revaç gördüğünün tesbiti mümkündür. Metin içerisinde etki unsurlarının ne olduğunu, yani edebi unsurlar mı yoksa diğer görsel göstergeler mi olduğunu araştırılmalıdır.

İkinci vurgulanması gereken husus, kitle iletişimi ve boş zaman olayına sosyolojik yaklaşımlardır. Burada metinlerin teorik iç yapısı da çok önemlidir. İletişimi oluşturan ve etkileyen olayların ve iç kriterlerin tesbiti önemlidir. Bilhassa insanların eğilimlerinin ve güdümlenmesinin metin içi ve dışı faktörleri ile beraber ele alınarak, kişinin eğilimleri içerisinde yer alan çocukluk veya psikolojik ve sosyolojik açlığın yoğun dönemlerinin irdelenmesi ile bu yönlendirici faktörleri tesbit edebiliriz. Burada yapılan, alıcı açısından metin nasıl oluşturulur, faktörü vardır. Edebiyat ise okur isteğine veya amacına yönelik metin üretmez. Metnin en küçük anlam birimlerini ortaya çıkarabilmek için göstergebilimi geliştirdiği metodlardan yararlanmak gerekir. Eğilimlerin sosyal gruplara göre de değerlendirilmesi gerekmektedir. (işçi, kadın) Sınıflar içinde bulunduğu şartlar, zaruretlar, istemler doğrultusunda farklılık göstermektedir. Aslında karşımıza yine aynı problem çıkmaktadır: bu da kurgunun özelliklerinin yeniden gözden geçirilmesidir. Eleştirmenlerin metin okuma ve inceleme yöntemleri içerisinde alıcının alımlamasının mutlaka dahil edilmesidir. Okuyucunun eğilimlerini de göz önüne almak gerekmektedir.

Okullardaki Öğretici Edebiyatın İşlevi

⁵ Daniel Goleman, *Duygusal Zeka*, Varlık Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 1998

Öğretici edebiyatın ilk kullanıldığı müesseselerden birisi okullardır. Burada edebiyat insan yetiştirilmesinde aracı kurum olarak kullanılmaktadır (edebiyat öğretimi). Bu edebi bilginin öğretilmesi noktasında da olsa, kullanılan edebiyat öğreticidir. Öğretici edebiyatın alıcıları arasında çocuklar ve gençlerin çok önemli bir yeri vardır. İnsanın hayatında çocukluk ve gençlik dönemi yoğun eğitim ve öğretim dönemidir.

Edebiyat öğretiminin belirli amaçlarından biri, eleştirel düşünme ve okumayı öğrenmektir. Estetik yapının yaşatılarak edimi, sadece eğlenmek anlamında değil, edebiyatın kendi varlığının fark edilmesi, ayırıcı özelliğinin korunması bağlamındadır. Edebi malzemeler, anlatım teknikleri, üslup, dil sanatları kullanımını ve öğrenilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu da insanı gerçek olan ile edebi olanın birbirinden ayırmasına götürür.⁶

Edebi metinlerde problemi tesbit etme, açıklama ve çözme metin çeşitlerine göre değişmektedir. Öğrenci, bunu bir bulmaca misali metinden çıkarır. Kurgusal bağlam içerisinde yer alan problem, öğrenciyi düşünmeye sevk eder. Örneğin fablada prensip olarak, özel içerisinde genelin çıkarılması ön plandadır. Özel anlatım içerisinde bir nesnellik ve buna bağlı olarak soyut bir *genellik* vardır. Tilkinin ulaşamadığı üzümüne kötü (signifikant) demesi, hiç ulaşılmaz, herhangi bir kimsenin de ulaşmasına engel gösterilir. İşte bu fabl içerisinde renkli bir tablo ve verdiği bir soyut ders vardır. Max Black'ında dediği gibi edebi iletişim veya anlam *kristal* gibi şeffaftır, renklidir ve çok anlamlıdır ve öğrenme sürecine de katkıda bulunur.⁷

Bir edebi göstergede eşzamanlı ve artzamanlı sosyal yük mevcuttur. Bu yapı bilgi taşımaya ve dolayısıyla bilgilenmeyi gerektirmektedir. Bulunulan zaman içerisinde güncel değerleri, geçen zamanla birlikte tarihi realiteyi taşır. Goethe'nin Schiller'in, Sheakespeare'in veya başka herhangi bir yazarın herhangi bir eserini okuduğunuzda içinde mutlaka bir bireysel, toplumsal veya evrensel gerçeklik yatmaktadır. Eser, toplumsal boyutta aynı zamanda bir kültürün taşıyıcısıdır. Bu bağlamda tarihi bilgi taşıyıcısıdır. Estetik özelliği ile sanatsal bilgi taşıyıcısıdır. Düşünce boyutu ile felsefi bilgi taşıyıcısıdır. Ekonomik ve siyasal boyutu da vardır. Kısaca bireysel, toplumsal ve evrensel seviyede bilgi taşıyıcılığı işlevi de vardır.

1. Dolaylı Öğretici Edebiyat

a. Anlatı Metinlerde

Tarihi olarak geriye baktığımızda, bütün dünya edebiyatlarında önceleri şiirsel metinlere rastlarız. Yazının icadından önce ağızdan ağıza nakledilen bu metinler eğitim ve öğretim amaçlıdır. Bunların çoğu tarihi, toplumsal ve dini bilgi özelliği taşımaktadırlar. İlk edebi tür örnekleri destanlardır. Çoğunlukla toplumsal kahramanlıkları ele alan destanlar, o toplumun tarihsel, toplumsal, psikolojik ve çevresel koşullarını anlatan bilgiyi aktarmaktadırlar. Bugün bir çok topluluk kendi tarihini, geleneklerini ve ilkel yapılarını destanlardan çıkarmaktadırlar. Bunlarda anlatım tutumu elbette olumludur, eleştirel bakış açısı yoktur.

Öğretici edebiyat içinde kısa anlatı metinlerinin önemli bir yeri vardır. Bu noktada ilk akla gelen *çocuklar ve gençler* için yazılan eserlerdir. Buradaki en

⁶ Herbert Mainusch (yay), Literatur im Unterricht, Wilhelm Fink Verlag, München 1979

⁷ Max Black, Sprache, (Almancaya çev.:Herbert E.Brekle), Wilhelm Fink Verlag, München 1973

önemli amaç, çocukların ve gençlerin zihinsel ve duygusal gelişimini tamamlamak, okuma kabiliyeti ve alışkanlığını kazandırmaktır. Konu, içerik ve biçim buna göre seçilmektedir. Tasarım, basım ve dağıtım, sadece estetik ve teknik açıdan değil, aynı zamanda psikolojik ve pedagojik bakımdan da göz önünde bulundurulur.⁸

İnsanın ruhsal gelişimi içerisinde çocukluk ve gençlik dönemi çok önemlidir. Bu dönemler içerisinde yoğun öğrenme süreci gerçekleşmektedir. Nuran Özyer, gençlik edebiyatının amacının, gençlerle sohbet etmek, onları bu sohbet havası içinde sıkmadan eğitmek; toplumsal ahlakı, dini, gelenek ve görenekleri öğretmek olduğunu ifade etmektedir. Özyer "Türkiye'de ve Almanya'da Gençlik Edebiyatı" üzerinde dururken, 19 yüzyıl genç kız kitaplarının görgü ve ahlak yönünden eğitmek, onları ileride iyi bir anne, iyi bir eş, iyi bir ev kadını olmaya hazırlamak amacı taşıdıklarını söyler.⁹

Edebiyatın gençlik üzerindeki eğitici ve öğretici etkisini Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları" eserinde görmekteyiz. Eser de 18. yüzyılın gençlik sorunları konu edilmiştir. Bu eser çok büyük bir yankı göstermiştir. Eserde geçen konu bağlamında hayat sürdürmeye çalışan ve hatta intihar eden gençler olmuştur.¹⁰

Türk edebiyatında Yunus Emre (Risaletü'n Nushiyye: öğüt kitabı), Mevlana (Mesneviyi), Nabi, (Hayriye), Namık Kemal, Ahmet Mithat, Tefik Fikret, Mehmet Akif Ersoy, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarlar yönlendirici ve güdüleyici eserler kaleme almışlardır.

Ülkemizde cumhuriyet döneminde kültürel değişmeyi konu alan gençlik eserleri vardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yayınlanan roman ve hikayeler cumhuriyeti okuyucusuna tanıtmış ve erdemlerinden bahsetmişlerdir. Bunun tipik örneklerini Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarlar vermişlerdir. Amaç bellidir: yeni neslin cumhuriyet değerleri doğrultusunda eğitilmesi ve yetiştirilmesidir.

Daha sonra ele alınan öğretici eserler de, kültürel değişme ve kültürel çatışmayı konu edinirler. Burada gençlerin sorunları dile getirirler. Ahmet Mithat Efendi, Rezaizade Ekrem, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarlar en önemlilerindedir. Ayrıca batı klasikleri Voltaire, Victor Hugo, Defoe, Dumas, La Fontaine, Tom Sawyer, Oliver Twist gibi yazarlardan çeviriler yapılmıştır.¹¹

Kısa edebi türler arasında masal, fabl ve hikaye kitaplarının tüketicisi çocuklar ve gençlerdir. Bu kısa türler toplumsal; ahlak ve din alanında eğitici, öğretici işlev yerine getirmektedirler.

Masal, fabl ve hikayeler tür itibari ile hoşsohbet ortamında çocukluk ve gençliğin duygu, düşünce, hayal ve fantazilerine uygundur. Sadece bilgilerin değil (insanlar, hayvanlar ve bitkilerin özellikleri), duygusal ve düşünsel melekelerin geliştiği bu dönem masal dünyası özelliği taşır. Edebiyat eserlerinin önemli bir işlevi de kültür ve tarih taşıyıcısı olmasıdır. O, bir zamanlar cereyan eden o-

⁸ Hans E., Giehl, "Jugendliteratur", *Handlexikon der Literaturwissenschaft*, age , s.208

⁹ Nuran Özyer, Edebiyat Üzerine, Gündoğan Yayınları, Ankara 1994, s. 56

¹⁰ Gürsel Aytaç, Yeni Alman Edebiyat Tarihi, Ankara Üni. Basımevi, Ankara 1974, s.104

¹¹ Meral Alpay, Robert Anhegger, Kinder und Jugendbücher der Türkei, Istanbul 1977, s.XX

layların zamanüstü aktarıcılığını yapmaktadır (Padişah veya krallarla karşılaşan kahramanlar). Hiç bir topluluk yoktur ki, çocukları masal okumasın veya dinlemesin.

Rus yapısal araştırmacı *W. Propp* masalın çok çeşitli olmasına rağmen işlevinin aynı olduğunu ifade etmektedir.¹² Kötüler güçlü de olsa kaybederler, iyilerin, masumların, mağdurların ve zayıfların dayanak noktaları *iyilik* olduğu için her zaman kazanırlar. Masallar, çocukların bir çok şeyleri öğrenecekleri, her zaman olumlu model karakteri taşırlar. Masal kahramının eylemci olması ve sürekli olarak kendisi ile de hesaplaşması, çocuğun dünyasına, bir gerçekçi *tiyatro-sal çerçeve* kazandırır, onun fantazilerini, hayal dünyasını genişletir. Çocuğun potansiyel yapısı masal sayesinde yönlendirilir ve geliştirilir. İnsandaki uç özellikleri törpülenerek vasata çekilir. Korkuların aşılması, dünyada yaşama sevincinin aşılması, güven ve emniyetin sağlanması gibi olumlu model karakterlerinin masal aracılığı ile yaşatılır.

Çocuk masallarda *kötülerin* var olduğunu ve bunların *iyiler* sayesinde aşılabildiğini öğrenir. Bu özelliği ile masal psikolojik gelişime, olgunlaşmaya ve doyuma sebep olur.¹³ Masallarda insan imajı zamanüstü bir geçerliliğe sahiptir. Adı belirli kahramanlar veya tarihsel kişiler değil, onlar her zaman yaşayan kişilik taşırlar.

Masallar sadece küçükler için yazılmaz, büyükler için de masal vardır. En azından masalın insan bilinçlenme sürecine etkisi vardır ve motifler uzun süreli olan bellekte her zaman yer alırlar. *Kül kedileri*, *şamaroğlanlar* ve *iyilik melekleri* evrensel sosyal motiflerdir. Burada tek yönlülük veya boyutluluk yoktur: gerçek ve olağanüstü dünya içindedir. Ayrıca gerçekçi çocuk hikayeleri de vardır. Toplumsal ve sosyal eleştiri ihtive eden hikayeler de önemli bir yer tutar.

Sosyalist edebiyat içerisinde sosyal içerikli ve işlevi olan masallar tercih edilmiştir. Çünkü masal sosyal bir ütopye ve sosyal açlığın giderilmesi için maddi bir anlatıdır. Masal: sosyal eleştiri niteliği de taşır; köylüler, işçiler, çiftçiler, özürlüler vs. Masalın müdâvimleridir. Böylece fakirler her zaman iyi, zenginler de kötüdür. Her *külkedisi* sömürülenlerin temsilcisidir. Yine kahramanlar, bir lokma ekmeği muhtaçtır ve herkes ile paylaşmaya hazırdır.¹⁴

Güdümlü edebiyat kapsamına giren eserlerin çoğunu da amacı eğitmek ve öğretmektir. Bu bağlamda siyasi, dini, sınıfsal eserler vardır. Bu yazın türleri hem konuları, hem de amaçları doğrultusunda, bilhassa ideolojik güdümlüdür, dolayısıyla eğitici ve öğreticidir.

Burada önemli bir noktanın altını çizmek gerekmektedir: Her eser belirli bir noktaya kadar güdümlüdür. Akşit Göktürk'ün ifade ettiği gibi, metinde *güdümlü-kurgu* vardır. Her kurmaca metin, okuyucuya yol gösterecek bir düzenlenişe sahiptir. Metin içi anlam somutlanması, metnin güdümlü kurgusu ile gerçekleşir. Güdümlü kurgusu her metnin teknik özellikleriyle de ilgilidir.¹⁵

Her estetik kurgunun bir işlevi vardır. Okuyucu, yazarın seçtiği göstergeleri kendi göstergeleri ile birleştirerek işlevsel bağlantıyı gerçekleştirir. Ancak metnin güdümlü kurgusu okuru bütünüyle kesin bir anlama yöneltmesi güdümlü-

¹² W. Propp, *Morphologie des Märchens*, München 1972

¹³ Lutz Röhrich, "Märchen", *Handlexikon der Literaturwissenschaft*, s.303

¹⁴ nge., s.303

¹⁵ Akşit Göktürk, *Okuma Uğraşı*, İnkilap Kitabevi, üçüncü baskı, İstanbul 1988, s. 88

lülüğü meydana getirir. Bu gibi metinlerin içerik ve biçim kurgusu güdümlüdür. Bunu ele aldığı konularda ve kullandığı dilde de görmek mümkündür.

Yaşamakta olan gerçeklik veya herhangi bir amaç ile okuyucuya doğru-
dan veya dolaylı bilgi vermek ve onun düşünce ufkunu istenilen yönde deği-
ştirmek veya anlatılan soruna istenilen çözümü bulmak doğrultusunda zorlayan
tek yönlü bir edebi eğilim tarzıdır.¹⁶

Bugün eğitici çocuk kitapları reyonlarında daha çok fantastik çocuk ki-
tapları bulunmaktadır. Bu kitaplarda hayal ürünü bir dünya içerisinde, gerçek o-
laylar anlatılmaktadır. Bu kitaplar çocuğu kapsayan şartlar çerçevesinde yazılır.
Çocuk burada adeta masal ve düş dünyaların gerçekleştiğini hisseder. Çocuk bu-
rada gerçek ile düş arasında olduğu için mantıklı olan ile olmayanı ayırt etmeyi
öğrenir. Gerçeklik çocuklara farklı bakış açılarından aktarılır.¹⁷ Bu tür kitaplara
batı çocuk edebiyatında çok rastlarız. Bu kitaplar ülkemizde de okunmaktadır;
Adnan Özyalçiner'in *Sabırtası Çatladı*, Christine Nöstlinger'in *Konrad-
Konserve Kutusundan Çıkan Çocuk*, Carlo Collodi'nin *Pinokya* ve Antoine de
Saint-Exupery'nin *Küçük Prensi* Thorbjron Egner'in *Karius ve Baktus* tipik ör-
neklerindedir. Pinokyo da düşsel öğeler masal gibi belirli çerçevede işlenmez,
burada gerçek hayatla sürekli bağlantılar kurulmaktadır.

Yine çocuk kitaplarında olan bir başka özellik, yani eğlendirme ve gül-
dürmenin yer almasıdır.¹⁸ Thorbjron Egner'in *Karius ve Baktus adlı kitabında*
çocuğun dünyasına girilerek, diş temizliği için fantastik yaklaşımlarda bulunul-
muştur. Kitapta, iki küçük mikrop olan *Karius ve Baktus*'un küçük Jens'in
ağızındaki hikayeleri anlatılmaktadır:

Küçük Jens'in ağızındaki tek diş bu iki mikrop tarafından oyulmakta-
dır. Onlar odukca zevk duymaktadır, çocuk ise acı duymaktadır. Jens bir gün
annesine diş doktoruna gitmiştir. Dişler önce temizlenmiş sonra doldurulmuştur.
Orada bulunan bu iki mikrop önce lavaboya sonra lağım sularının içine karışmış
gitmişlerdir. Artık Jens her gün dişlerini düzenli olarak fırçalamakta ve böylece
mikropların tutunmasına fırsat vermemektedir. Burada fantastik ve çekici bir
anlatım içerisinde çocuk bilgilendirilmektedir. Bu kitabı okuyan çocuk kendini
hoş bir alımlama ile ikna eder. Artık ağız ve diş temizliği söz konusu oldukça bu
konu akla gelecektir. Zorlama ve dayatmalar yerine tatlı dille güller yüzle ikna
etmek çocuklarda çok etkili olmaktadır. İkna olan çocuk ise çok çabuk uygula-
maya ve davranış değiştirmeye başlayacaktır. Büyükleğin günlerce açıklamala-
rından açıklamalarından veya ikna etmelerinden bu anlatı daha etkili olmaktadır.

Bu eserlerin özelliği gerçeklerin abartılmış bir şekilde sergilenmesidir. Bazen bu-
rada yer ve zaman gerçek bağlantılar içerisinde, verilir. Nitelikli bir fantastik çocuk
kitabında, çocuğun düş gücünün geliştirilmesinin yanında ona gerçeklikleri farklı açı-
lardan göstererek, onda kendini bulabilme, özgürlüklerini tadabilme ve geliştirebilme,
başkalarının gerçeklerinin de olabileceğini kabullenme anlayışı bulunmalıdır.¹⁹

¹⁶ Zeki Karakaya, "Kitle Edebiyatı ve Güdümlü Edebiyat Sosyolojisi", *Akademik Açı, Samsun 1997/1*, s. 100

¹⁷ G.Haas, G.Klingberg, R.Tabbert, "Phantastische Kinder-und Jugendliteratur" (yay)Haas Gerhard, *Kinder-
und Jugendliteratur*, Philipp Reclam, 1984 Stuttgart, s.269

¹⁸ Klaus Doderer (yay) *Lexikon der Kinder-und Jugendliteratur*, 3.CiltBeltz Yayınevi, 1975 Weinheim und
Basel, s.37

¹⁹ Malte Dahrendorf, *Kinder und-Jugendliteratur im Bürgerlichen Zeitalter*, Scriptor Taschenbücher, 1980
Regensburg, s.240

b.Şiir

Şiiri bir *sapma* sanatı olarak düşünürsek, eşyaların, olayların nesnel yüzünü (referenz) direkt aktarmadığını görürüz. Şiirde gerçeklik direkt görünmez, anlatı yapısına göre dolaylı olarak aktarılır ve alıcıda dolaylı etki eder.

Şiirin sezgisel ve duygusal etki yoluyla öğreticiliği vardır. Bu etki insanın içinde bulunduğu psikolojik hazır bulunuşluğa göre değişir. Genç yaştaki duygular veya gelişen melekeler, duygusal araçlar ve alıcılar sayesinde etkili ve öğretici olurlar.

Daha çok sezgisel ve duygusal yapıya bağlı olan sosyal kurumlar vardır. Bunlar aklı ve düşünceyi duygu ve sezgi sayesinde geliştirirler. Örneğin. doğada bulunan sanat, ahenk, sistem vs. öğretici unsurun ana maddesidir. Makro ve mikro kozmoz içinde yer alan kozmik yapıların ve sistemlerin var olan güzelliğinden hareketle çağırışmalar ve aktarımlarda bulunur.

Şiir seçilen konu alanına göre de öğreticilik işlevi vardır. Örneğin dini şiirler tamamıyla dini öğreticiliğe güdümlüdür: Dini bilgiyi direkt olarak anlatan şiirler vardır. Yaratılış, emirler, yasaklar, peygamberler tarihi, cennet, cehennem veya tasavvuf ehli vs konu alan şiirlerdir. Türk ve İslam edebiyatında bu şiirlerin çok çeşitleri vardır: Naatlar, ilahiler, maniler gibi...

Burada seçilen kelimelerin veya göstergelerin çağrışımsal anlamları kullanılmaktadır, ancak çağrıştırılan göstergeler de dini içeriklidir. Çok yönlü olarak değil, sadece seçilen alanda bir kaç yönlü yan anlam vardır. Okuyucunun ilk karşılaştığı kelime dini içerik taşır, bu gösterge diğerlerini de sezgi sayesinde zincirleme bir biçimde çağrıştırır.

Bu kapsamda toplumsal ahlakla alakalı şiirler de ele alınabilir. Gelenekleri, görenekleri veya toplumsal davranış örneklerini konu alan bu şiirler de öğretici nitelik taşımaktadır. Avrupada daha çok ortaçağda, bizde her dönemde yer alır. Bunlar arasında belirli yaş gruplarına hitap eden şiirler de vardır. Babadan oğula, çocuklara, annelere ve babalara nasihatlar şeklinde olmaktadır.

Bilimsel içerikli şiirler, eskiden beri gök, yer bilim, mimari, güzel sanatlar, tıp ve bütün diğer bilim dallarını konu alan eserlerdir. Goethe'nin "*Metamorphase der Pflanzen*" (1798) adlı eseri bitkilerin doğal gelişiminden bahseder. Geceyi, gündüzü, mevsimleri, ayları, yıldızı, ayı ve güneşi tasvir eden anlatan bir çok şiir vardır. Bunlar doğal güzelliklerin direk aktarımına yarayan veya insana direkt ve dolaylı bilgi veren mısralardır.

Felsefi öğretici şiirler de ise konusu ne olursa olsun, genel düşünsel boyutlu veya eşyaların, varlıkların soyut ilişkiler sistemini anlatan şiirlerdir. Somut dünya, insan eşya, insan insan ilişkisi, var olan sistemlere izafi yaklaşımlar, ruhsal, mantiki vs aktarımları dile getirir. İnsanlık tarihinin belirli dönemlerinde belirli içerikler ağır basmıştır. Örneğin 18 yüzyılda felsefe içerikli şiirler daha çok yazılmıştır. Felsefe bir dünya görüşünü veya bireysel izafi bir düşünceyi yansıttığından dolayı öğretici niteliğe sahiptir.

Direkt öğretici şiirlerin edebi şiirlerle aynı statüde tutulup tutulmayacağı veya retorik iletişimin özel bir biçimi olarak kabul edilmesi, edebi değerlendirmenin kapsamına girmektedir. Burada en önemli husus: tarih boyunca *öğretici* edebiyat hep var olması ve var olmaya da devam etmektedir. Bu edebiyat gerçekliğinin adına *öğretici edebiyat* demenin faydası olacağı kanaatindeyiz. Yoksa kesin çizgilerle ayrılan sınıflama birbirlerini bütün bütün dışlamaya devam ede-

cektir. Sanat ile toplum, sanatçı ile toplum, edebiyat eseri ile okuyucu arasının açılması ve uçurumlara doğru sürüklenmesine sebep olabilir.

2. Direk Öğretici Edebi Tür:

Tiyatro

Tiyatronun oluşum faktörleri içerisinde genel olarak beş faktör vardır: *E-ser, oyuncu, yönetmen, sahne ve seyirci*. Tiyatro en büyük gücünü bütün duyu organlarımıza hitap etmesinden almaktadır; aslında bu bir anlamda bütün görsel ve işitsel sanatları kapsadığını da gösterir. Hiçbir aracı kurum veya şart olmaksızın (okuma, yazma vs.) alıcı ile vericilerin karşı karşıya gelmesi söz konusudur. Tiyatro direkt iletişim esasına dayanır.

Cahit Kavcar, tiyatronun amacını şu sözlerle anlatır:

*“Bir eğitim sistemi, bireyi bilgi ve beceriyle donatma yanında çevreye uyum sağlama, çevreyi değiştirme, toplumun kültürel değerlerini aktarma ve geliştirme amaçlarına yöneliktir. Bütün bunları tiyatro, ders anlatma biçiminde değil, hemen tüm duyu organlarını harekete geçirecek, estetik yolla, yaşantı yoluyla verir. Asıl gücü de buradan gelmektedir.”*²⁰

Eğitimciler *görerek ve işitilerek* edinilen davranış örneklerinin birey için daha kalıcı olduğunu söylemişlerdir. İster çocuk eğitiminde ister yetişkin eğitiminde olsun bu önemli bir öğrenme şeklidir. İnsan bilgiyi dil ile edinir; dil taşıyıcıdır, dil öğrenimi de dil aradünyasının kazanımı ile elde edilir. Dil ara dünyası da yaşayarak ve yaşatarak kazanılır. Dil ara dünyasında yer alan düşüncenin, veya bilginin yaşayarak elde edilmesi gerekmektedir. Bu çıkış noktasından hareketle bugün dil öğrenimi metodları arasında en çok benimsenen psikodrama metodudur. Bu metodun en belirgin özelliği tiyatrosal çerçeveye dayanmasıdır. İnsan taklit ettiği davranışı çabuk öğrenmektedir.

Tiyatro, insanın eşya ile, çevresi ile, başka insanlarla olan karmaşık ilişkiler sistemi içerisinde nasıl davranacağını, kendi gücünü, karşısındaki insanı nasıl değerlendirebileceğini, kısaca aklını, bilgisini, yeteneğini nasıl kullanacağını öğrendiği bir sanattır. Kavcar, eğitici ve öğretici olan okul ve tiyatroyu karşılaştırırken şunları yazıyor:

*“Çok yönlü bir güzel sanat olan tiyatro okuldaki daha güçlü, daha etkilidir. Ayrıca okul belli yaşlardaki insanları, tiyatro ise her yaşta insanı kabul eder. Bu nedenle tiyatro etkinliklerinin okullara girmesi çok yerinde olur. Gelişmiş ülkelerde durum böyledir ve tiyatro, aynı zamanda etkili bir eğitim aracı sayılır. Çevreye de açılan okul tiyatroları kurmakta, eğitim ve kültürel kalkınma bakımından sayılmayacak kadar yarar vardır.”*²¹

²⁰ Cahit Kavcar, age, s.115

²¹ Cahit Kavcar, age., s. 118

Dram sanatı, düşüncelerin iletişimde en temel ilkelerinden biri, daha önemlisi, insan davranışlarını sergilendiği kaçınılmaz bir tarzıdır. İletişim teorisinde yer alan imaj veya resimleme bir sahneleme örneğidir. Resime dönmüş göstergeler insan hafızasında çok daha kalıcıdır.

Bir dramatik gösterinin işlemi, böylece, bilerek algılanan ve bilinçaltına işleyen, gelişerek sentezlenen, filtrelenen, çakışan ve karmaşık yapıları ortaya çıkaran göstergelerin sürekli birikimi olarak görülebilir. Bu karmaşık gösterge yapıları, tiyatronun tamamlanmış anlamını veren, artırılarak daha da sıkıştırılmış, özümsemiş ve genellenmiş "Gestalt"lere (seyirci katkısı) dönüşür. Böylece, bu anlam piramidinin tabanında çok çeşitli göstergeler, tepesinde de 'ne hakkında' olduğunu karmaşık, ama birleşik izlenimleri (seyircide izlenim, yorum, düşünce) vardır. Bunların dozajı seyirciyi fazla etkilerse, duygu ve düşüncesini etkiler, değiştirir.

Aynı şekilde, bir oyunun veya da filmin gösterimi sırasında göstergelerin büyük bölümü bilerek algılanmaz, bilinçaltını etkiler, sezgisel alanın sınırında veya biraz ötesinde, farkında olmadan emilir. Seyirci bilerek aldığı göstergelerden çok, farkında olmadan aldığı göstergelerle beslenir.

Seyirci özelliği klasik ve epik tiyatroya göre değişir. Brecht'in eğitici tiyatrosunda (epik) *Lehrstück* ünde seyirci ve oyuncu rolleri bazen değişebilir.

Gösteri sanatları içerisinde epik tiyatro öğreti amaçlı olarak karşımıza çıkar. *Bertholt Brecht* epik tiyatro yazarları arasında epik tiyatronun teorisini de ele alan ender yazarlardandır. Onun sahip olduğu dünya görüşü kuramsal yazıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sosyalist dünya görüşüne göre her sahnenin, toplumsal ve siyasal bağlamlarla birlikte gösterilmesini istenmektedir. Burada yorum aracılığıyla öğretiye götüren bir tiyatro gereklidir.

Bu tiyatronun bilimsel boyutlu olması gerekir. Bilimsel boyut toplumsal düzen açısından tiyatronun işlevini ve görevlerini irdelemektedir. Brecht'in çıkış noktası ve amacı güdümlüdür; kısaca politikdir. Brecht, sanatın işlevinin eğitici bir disipline dönüşmesini istiyor ve sanatı sadece hoş giden *eğlencelikten* kurtarıp akılcı yöntemle bu işlevine kavuşturmaya uğraşıyordu. Bu anlamda ilk oyunu "Ozeanflug" bir öğreti oyunudur. Bu oyunun *keyif verici* değil "öğretici" olduğunu da idda ediyordu.²²

Brecht "*Die Strassenszene, Grundmodell einer Szene des Epischen Theaters*" adlı yazısında epik tiyatronun yeni konu problemlerinin üstesinden gelebileceğini, çünkü toplumsal sorunlar ve karmaşık ilişkilerin nedensellik bağlantısıyla çözülebileceğini söylüyor ve şöyle açıklıyor:

*"insanın özünü, her çeşit toplumsal ilişkiler bütünü olarak kavramamız gerekiyor; dünya tablosu kapsamında tiyatronun konusu olan süreçleri kucaklayabilecek tek şekil, epikdir."*²³

Brecht'in ortaya koyduğu değişiklik, olayın sahnede gösterim veya aktarım biçimiyle ilgilidir. Onun oyunları öğreti amaçlıdır. Alıcı veya seyirci faktörü önem kazanmaktadır. Brecht sahne ile seyircinin arasındaki engelleri kaldırmaya

²² Marianne Kesting, *Tarihte ve Çağımızda Epik Tiyatro*, (çev., Yılmaz Onay), Adam Yayınları, İstanbul 1985, s.69

²³ Bkz: Bertholt Brecht, "Bir Epik Tiyatro Sahnesi İçin Temel Örnek", (çev.Kamuran Şipal), İstanbul 1964

çalışmaktadır. Bu öğretici tiyatrosu herşeyden önce felsefi yönden aydınlatıcı bir tiyatrodur. Hem gösterim biçimiyle, hem de sahne ve seyirci arasındaki iletişim ve dolayısıyla öğretici köprüsü olması nedeniyle felsefidir. Brecht, dünya görüşünde var olan bir değeri gerçekleştirme çabasıdadır. Walter Benjamin bu konuda “*Sanatsal kaygılarla siyasal kaygıların birbirinden nasıl ayırd edilmez olduğunu, epik tiyatromun oynanış tarzından kolaylıkla anlayabiliriz*” demektedir. Ernst Bloch, Brecht tiyatrosu’nu daha çok *örnek üstünde deney* olarak görüyor ve tiyatro tarihinde ilk kez *öğretirken öğrenilen oyunlar* niteliğinde ortaya çıktığını söylüyor.²⁴

Brecht, kendi eğitici ve öğretici tiyatrosunu “*toplumdan, onu etkileyebilecek nitelikte, uygun imgeleştirmeler yapan bir eğitim ve öğretim kurumu*” olarak tanımlamıştır. O eserlerin çoğunda seyirciye sonucu sunmamıştır, sadece sorunu ortaya koymuştur, (örneğin “Der Gute Mensch von Sezuan” ve “Mutter Quarage”). Seyirci o oyunu gözlemleyerek birşeyler öğrenmektedir. Marianna Kesting, Brecht’in epik tiyatrosunu şöyle yorumlar:

“Brecht’in epik tiyatrosu, düşünme sürecine göre boyutlandırılmış bir tiyatrosal biçimdir. Oyun bir kanıtlamadır. (...) Oyun bir sorun üstüne bir çeşit “sunuş”tur (referat), bir “içeriğin tartışılmasını” işlerliğe sokar. Böylece epik oyuncu da bir “gösterimci” ve bir “önerici” oluyor; bir felsefe sürecinin taşıyıcılığını üstlenen bir kişi, kendisi bir şeyi bilen, o şeyi başkalarının da fark etmesinin yolunu açan bir kişi oluyor epik oyuncu. İşte Brecht’in “yabancılaştırma etmenleri” kuramı bu yaklaşımlar üzerine kuruludur.”²⁵

Sonuç:

Edebiyat her şeyden önce estetiğe güdümlüdür, fakat edebî eserinde belirli bir noktaya kadar güdüm kurgusu vardır; yani orada *olabilirliğin* kurgusu yazılır. Yaşanmış ve yaşanabilecek olayların esere konu olması zaten okuyucu açısından bir bilgidir.

Edebi Türler yapısal bakımdan birbirlerinden farklıdır, bu farklılık her türe yeni bir işlev kazandırır. Örneğin *anlatıve şiir* dolaylı bir aktarıma dayanırken, tiyatro direkt akatarımla izleyicisinin karşısına çıkar. Bu aktarımlar bir kuma *dolaylı ve dolaysız öğreticilik* anlamına gelir.

Çocuklar için yazılan edebiyat, daha çok okur grubuna göre tasarlandığından, öğretici ve eğitici bir amaca sahiptir, çünkü çocuk orjinalitesine estetik araçlarla eğitim ve öğretim vermek çok uygundur.

Son söz olarak olarak diyebiliriz ki, bilgi çağına girmemiz edebiyat kavramı hakkında çok şeyler söylenebileceğini bize göstermektedir. Günümüzde insan eğitiminde *duygusal zekanın* çıkış noktası kabul edilmesi, ayrıca olayların ve araçların artması, edebiyatın işlevinin yeniden tesbit edilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

²⁴ Ernst Bloch, “Die Schaubühne als paradigmatische Anstalt und die Entscheidung in ihr”, in: *Das Prinzip Hoffnung*, Berlin 1953, s.144

²⁵ Marianne Kesting, *Tarihte ve Çağımızda epik tiyatro*, (çev., Yılmaz Onay), Adam Yayınları, İstanbul 1985, s.74